

1. Abony, Elsővíz-dűlő II.

(Pest megye) Ő, R, Sza, A

A 4. sz. főút Abonyt elkerülő szakaszának 83. km-e közelében, a 49. sz. lelőhelyen 2005. május 12. és július 14. között végeztünk megelőző feltárást, befejezve az útépitéssel érintett lelőhelyrészek kutatását.

A 2626 m²-nyi felületen 104 objektumot bontottunk ki: 6 árkot, 94 gödröt, 4 házat. Az objektumok közül 15 lelet nélküli, 23 nem tartalmazott keltező leletet, leletanyaga alapján 4 őskori, 28 rézkori (ebből 2 biztosan a bodrogkeresztúri kultúrához, 16 biztosan a Protoboleráz-időszakhoz sorolható), 29 szarmata, 1 avar, 4 újkori.

A feltárt terület legérdekesebb részét képezik a rézkorba datálható gödrök, illetve a házak, valamint a – feltehetőleg – telep lakóterületét védő árok. Igen érdekes anyag került elő a két bodrogkeresztúri kultúrába sorolható leletanyagot tartalmazó gödörből. Különleges a 160. sz. objektumban feltárt két nagyméretű csótalpas tál.

Fontos épület a kb. 3×6 m-es oldalú 56. sz. ház, amely a protoboleráz időszakra datálható. A ház érdekessége a déli hosszú oldala közepén található bejárati rész, a két oldalon 3-3 cölöplyukkal. A ház belsejében letaposott egyrétegű padlót találtunk. Az épülettől ÉNy-ra egy szarvasmarha-temetkezésre bukkantunk, amelyet különlegessé tesz, hogy az állatot feldarabolt állapotban földelték el, a csontok között vörös okkerrögöket találtunk. A tetem mellett a Protoboleráz-időszakra jellemző fekete, felfényezett kerámiára bukkantunk. Nagyjából 3×4 m-es a 161. sz. ház, melynek egyik sarkában szabályos kerek gödör, annak közepén pedig egy nagyjából ép csésze (kihajló peremű, éles hasi törésvonalú) volt beleásva. A 440. sz. ház hossza 6,5 m, szélessége 4 m. A gödör hasonlóan helyezkedett el az objektumban, ebben is hasonló csészére bukkantunk. Ennek a háznak nemcsak az oldalai mentén, hanem a közepén is húzódtott cölöplyuk sor. A ház K-i végét átvágta a 430. sz. objektum, amely szintén az adott időszak leletanyagait tartalmazta, így a leletanyag alkalmas lehet az időszakon belüli kronológia felállítására.

A házakon kívül egyedi jelenség az árok, amelynek É-i fala meredek, erődítésre emlékeztető, a déli fala lankásabb. A feltárt részlet 7 m hosszú és 3 m széles, mélysége a közepén 120 cm. Leletanyaga a protoboleráz időszakra sorolható, kiemelkedik a dunántúli import Furchenstich-töredék.

Jelentős lelet a 157. sz. gödörben kibontott agyagpecsétlő (protoboleráz időszak, kettős farkasfogmintával díszített), valamint két rézár.

A feltárási területen előkerült szarmata objektumok, kerek vermek közvetlenül az újszilvási út két oldala mellett kerültek elő, leletanyagukban a szürke, korongolt kerámia, valamint a durva kézzel formált edénytöredékek domináltak, néhány sigillata utánzat is napvilágra került.

Az egyetlen avar gödör durva kivitelű kézzel formált kerámiát tartalmazott.

A leletanyag a ceglédi Kossuth Múzeumba került.

RAJNA ANDRÁS

2. Abony, Turjányos-dűlő, 1. agyagbánya

(Pest megye) R, B

2005. április elejétől október végéig végeztük a megelőző feltárást a lelőhelyen, a 2004-ben feltárt területtől É-ra. A lelőhely a Füzes-ér egykori meanderének É-i partján, enyhén kiemelkedő, félszigetszerű területen fekszik, mintegy 88–89 m tengerszint feletti magasságon. A mezőgazdasági műveléssel korábban nem bolygatott területen a régészeti jelenségek egy része bizonyosan a humuszban lehetett, mint ezt a humuszréteg alján előkerült késő bronzkori sír is bizonyítja, amelynek közelében – minden bizonnyal a sírhoz tartozó – nagyméretű, ún. pecsétfejű bronztűt találtunk.

A területen észlelhető régészeti jelenségek eloszlása főként a bánya nyugati és déli területére kiterjedő, laza szerkezetű, viszonylag rövid ideig lakott településre utal. A régészeti lelőhely minden bizonnyal folytatódik É-i irányban, a további kitermelésre kijelölt területen is.

Az általunk feltárt régészeti objektumok legtöbbje beásás, gödör, melyeknek sok esetben csak legalsó része maradt meg. Az időnként rendkívül nagy felületű, bizonyosan többször megújított hulladékgödrök szolgáltatták a leletanyag döntő részét.

A középső területen talált öt kerek, nagyméretű, függőleges falú és meglehetősen mély beásás egyértelműen víznyerő kút lehetett. Rétegesen beiszapolódott betöltésük is ezt támasztja alá. A gödrök betöltéséből viszonylag nagy mennyiségű kerámiatöredék mellett pattintott, ill. csiszolt kőeszközök, valamint csonteszközök is előkerültek. A nagyszámú állatcsont, főként szarvasmarhacsontok intenzív állattartásra utalnak. Ritkán egy-egy emberi maradvány is előfordult az objektumokban, melyek közül kiemelkedik egy omladékréteg alatt, rendellenes helyzetben fekvő emberi váz.

A rézkori telep gödreiből nagy számban előkerült leégett agyag házfaltapasztások, ill. kemencék sütőfelületeinek töredékei felszíni épületekre utalnak, melyek nyomai azonban a jelenlegi humuszolt felszínen már nem figyelhetők meg. Néhány beásásban házfaltapasztásokkal együtt egészben megmaradt, esetenként töredékes, különböző méretű edényeket találtunk.

A település az előkerült kerámialeletek stílusjegyei alapján a késő rézkor kialakuló szakaszával, a Cernavoda III-Protoboleráz-horizont néven elkülönített kulturális egységgel hozható összefüggésbe, mely a Kr. e. 3700–3500 közötti időszakban élhetett.

A kerámia viszonylag jó minőségű, gyakran fényezett felületű, csak néhány esetben díszített beböködött pontsorokkal, vagy bekarcolt vonaldíszekkel. A legkedveltebb edényformák az ívelten kihajló peremű, tört profilú, gyakran függőlegesen átfúrt bütyökkel ellátott tálak, ill. a vékony falú, nyomott gömbös testű, általában szalagfüles korsók, bögrék. A „szubkután fül” típusa is nagy számban került elő. A viszonylag finom kidolgozású edények mellett a vastagabb falú, gyakran durva felületű fazekak, ill. nagyméretű tárolóedények töredékei is

előfordulnak. A külső kulturális kapcsolatrendszer vizsgálata szempontjából különösen fontosak a lelőhelyen eddig előkerült, kivágott háromszögekből álló geometrikus mintájú, vagy tűzdelt-barázdás díszű, fehér mészbetétes edénytöredékek. Egy edényperemből induló, állatfejet ábrázoló protomé töredéke is előkerült, mely a korszak hasonló tárgyaihoz képest egyedülálló.

A 2005. évi ásatás befejező időszakában felszínre került egy különleges réztárgy, minden bizonnyal ékszer töredéke is. A feltárt csont-, ill. kőeszközök viszonylag kevés, ám annál karakteresebb típusba sorolhatók. A csonteszközök közt főként laposra csiszolt véső, esetleg spatulaszerű eszközök, a pattintott kőeszközök között pedig gyakran sarlóbetétként alkalmazott, sok esetben retusált pengék találhatók. Ez utóbbiak nyersanyaga az Északi-középhegység területén sokfelé előforduló hidrokvarcit, ritkábban obszidián. A csiszolt kőeszközök közt őrlő- és dörzskövek egyaránt előfordulnak, valamint néhány csiszolt kőbalta is.

A lelőhelyen a két ásatási évad során összesen 45 735 m² területen 218 régészeti objektumot tártunk fel.

HANSEL BALÁZS – MARTON TIBOR

3. Abony, Turjányos-dűlő

(Pest megye) U

2005. szeptember-októberben próbafeltárást végeztünk a MÁV 100 vonal 86,50–86,80 km-szakasznál. A déli oldalon húzott kutatóárokban középső újkőkori (szakálhái kultúra) település elszórtan elhelyezkedő 8 objektumát (4 gödörészletet, 2 árokrészletet, 2 edénytöredék-kupacot) és egy bizonytalan korú árokrészletet tártunk fel. A lelőhely (75. sz.) kiterjedése ismeretlen, a vasúttól D-re levő kukoricatáblákon nem volt vizsgálható. A lelőhelynek a vasúttól É-ra feltételezhető folytatását régebbi agyagbányászás már részben elpusztította.

A MÁV 100 vonal, 87,05–87,32 km-szakasz kutatóárkaiban középső újkőkori (AVK, szakálhái kultúra) település viszonylag intenzív részletét figyelhettük meg.

A leletanyag a ceglédi Kossuth Múzeumba került.

DINNYÉS ISTVÁN

4. Abony, 8. sz. lelőhely

(Pest megye) U, R

A lelőhelynek a vasútvonal átépítésével veszélyeztetett részén 2005. október 24. és november 22. között megelőző feltárást végeztünk, amelynek során 57 régészeti objektumot, 50 gödröt, 5 sírt és 2 házrészletet tártunk fel mintegy 3100 m² területen.

A legkorábbi gödrök a *középső neolitikum elejéről* az alföldi vonaldíszes kerámia kultúra népéhez tartoznak. A terület középső részén helyezkedtek el egy csoportban, kivétel a lelőhely K-i részén fekvő 7. sz. gödör. Nagyon gazdag kerámiaanyag került elő belőlük, leggazdagabb gödrünk a nagyméretű, csónak alakú 35. sz. obj.

jellegzetes polírozott felületű, karcolt mintás töredékekkel, köztük négyszögletesedő edények, csőtalpas tálak töredékei, egy kiöntőcsöves töredék. A 27. sz. gödör egyik töredéke feltehetően arcos edényhez tartozik.

A *középső neolitikum végéről* a szakálhái csoport népéhez köthető a feltárt objektumok nagy része, összesen 46. A szakálhái objektumok a lelőhely K-i végétől a Ny-i végéig egyaránt megtalálhatóak, legsűrűbben a lelőhely középső részén, az AVK gödrök közelében. A gödrök közül kiemelkedik az igen nagyméretű 47. sz. obj., amelynek déli felén a gödör széle lépcsőzetesen mélyült, a gödör szélét sűrű kerámiafoltok borították. A gödör DK-i negyedében, a gödör szélén több cölöplyukat figyeltünk meg. A gödör feltehetően munkagödör volt. Szintén munkagödör lehetett a 36. sz. obj., amelynek É-i részén egy kicsi, mély, kerek, égetett falú gödör mélyült le, ezt vették körbe a déli és nyugati oldalról nagyobb és sekélyebb gödörreszek. A 42. sz. obj. szintén kicsi, mély, kerek gödör, amelynek az oldalát kiégették, és amelynek DNy-i részéhez közvetlenül csatlakozik a nagyobb és sekélyebb 40. sz. gödör.

A szakálhái csoport gödreiből is gazdag leletanyag került elő. Nagy mennyiségben találtunk jellegzetes karcolt, ívelt szalagdíszes, vörös pasztózus festésű cserepeket, karcolt spirál és meander díszes, „szilmegi” bütykökkel díszített töredékeket és nagyméretű festett-karcolt díszű arcos edények töredékeit. A 47. sz. gödörben egy kottafejes díszű DVK importedény töredékei kerültek elő. A kerámialeletek mellett több agyag hálonehezéket, szövőszéknehezéket, csiszolt és pattintott kőeszközöket (őrlőköveket, kővésőt és kőbalta-töredékeket, obszidián- és kovapengéket) találtunk.

Az előkerült sírok közül a legfontosabb a 3. sz. sír, amelyben egy hátán, behajlított karokkal és bal oldalra hajlított lábakkal fekvő, közel K–Ny tájolású csontvázat tártunk fel. A sír ÉK-i végében, a koponya mellett egy kis tálkába vörös okkert helyeztek. A sír sekély, 17–22 cm mély, az egyetlen mellékletes temetkezés és az egyetlen, ahol meg lehetett figyelni a trapéz alakú sírgödört. A 31. sz. sír nagyon erősen bolygatott volt, csak néhány csont maradt meg belőle, sem a temetkezési rítust, sem a tájolást nem lehetett azonosítani. A másik három sírban bal oldalán zsugorított csontvázat tártunk fel: DDK–ÉÉNy-i tájolásúak, melléklet nélküliek és mind nagyon magasan feküdt, sírfoltot nem tudtunk megfigyelni. A sírok az Abony 8. sz. lelőhely teljes területén, a telepobjektumok között elszórtan kerültek elő, ugyanúgy, mint más Abony környéki szakálhái lelőhelyeken.

A feltárt két ház a *kora rézkori* tiszapolgári kultúra hagyatéka. A 8+15. sz. obj. maradt meg valamivel jobb állapotban. Csak a DDK-i részét tárhattuk fel, az ÉÉNy-i része a jelenlegi vasúti töltés alatt húzódik. A ház alapárkos szerkezetű, a középső részén cölöplyukok húzódnak. Fontos része a feltárási terület szélére eső ÉNy-i sarok, ahol a bedőlt fal omladéka között több teljes edényt is sikerült kibontanunk. Ilyen két vékony-